

بررسی عملکرد مترجمان قرآن کریم در برگردان تفاوت‌های موجود در آیات مشابه لفظی (مطالعه موردی ترجمه‌های حدادعادل، رضایی، طاهری، فولادوند، کاویانپور، گرمارودی و مکارم شیرازی)

محمد رضا شاهرودی^۱، محمد امین قاسمی نیا^۲، محمد سعید بیلکار^{۳*}

۱- دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه تهران، ایران

۲- دانش آموخته دکتری رشته علوم قرآن و حدیث، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۳- دانشجوی دکتری رشته علوم قرآن و حدیث، دانشگاه تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۵/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۹/۲۶

چکیده

«مشابه لفظی» که از آن در آثار کهن علوم قرآن به «متشابه القرآن» و «أحياناً «مشتبهات القرآن» تعبیر شده است، به گونه‌ای از آیات قرآن اطلاق می‌شود که در موضوع یا موضوعاتی تکرار شده و با وجود اختلافاتی اندک و چه بسا دقیق، دارای الفاظی شبیه به یکدیگر باشد. برخی از این تفاوت‌ها، عبارت‌اند از: تأکید و عدم آن، تعریف و تکبیر، اختلاف در حرف جرّ، زیادت و نقصان و زمان فعل. شباهت‌های فراگیر در آیات مشابه لفظی و دقیق بودن تفاوت‌ها در این گونه آیات، سبب شده که مترجمان دچار لغزش‌هایی در ترجمه این آیات شوند. این لغزش‌ها عمدتاً معلول عدم توجه به تفاوت‌های اندک و ناپیدای موجود در این آیات است و در مواردی به یکسان‌پنداری و به تبع آن یکسان‌سازی بی‌جا در ترجمه منجر شده است. در پژوهش حاضر ابتدا به معرفی گونه‌هایی از تشابه لفظی و نمونه‌هایی از آیاتی از این دست و تبیین دلیل تفاوت آن‌ها پرداخته شده است و سپس، عملکرد آقایان حدادعادل، رضایی اصفهانی، طاهری، فولادوند، کاویانپور، گرمارودی و مکارم شیرازی در ترجمه این دسته از آیات مورد بررسی و نقد قرار گرفته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بهترین عملکرد مربوط به موسوی گرمارودی با ۷۸٫۵۶٪ صحت است. پس از آن رضایی با ۷۱٫۴۲٪، فولادوند با ۵۰٪، حدادعادل و طاهری با ۲۸٫۵۶٪، کاویانپور و مکارم شیرازی با ۱۴٫۲۸٪ قرار می‌گیرند. واژگان کلیدی: یکسان‌سازی، آیات مشابه، نقد ترجمه‌های قرآن، مشابه لفظی

۱- طرح مسأله

«مشابه لفظی» آیاتی از قرآن است که در یک موضوع یا موضوعات تکرار شود و دارای الفاظی شبیه به یکدیگر باشد. این آیات هرچند با یکدیگر شباهت دارند ولی دارای تفاوت نیز هستند. سرّ این تفاوت‌ها در کتب مختلف تفسیری و علوم قرآنی مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین کتاب‌های مستقلی با عنوان «مشتبهات القرآن» یا «متشابهات القرآن» برای بررسی این آیات مورد نگارش قرار گرفته‌اند.

از جمله تفاوت‌های آیات مشابه لفظی عبارتند از:

تفاوت در تأکید

تفاوت در تعریف و تنکیر

تفاوت در استفاده از ادوات

تفاوت در زیادت و نقصان کلمه

تفاوت در زمان فعل

لغزش مترجمان قرآن کریم در ترجمه این آیات، دلایل متفاوتی دارد که یکی از آن‌ها یکسان‌سازی بی‌جا است. یکسان‌سازی در ترجمه‌های قرآن، از مسائل جدید در حوزه ترجمه قرآن کریم است که مدنظر بسیاری از مترجمان معاصر قرار گرفته است. به طور کلی، تعریف یکسان‌سازی در ترجمه آن است که مترجم واژگان، عبارات و جملاتی که در متن مبدأ یکسان به کار برده شده‌اند را در متن مقصد نیز یکسان ترجمه کند و از به کارگیری واژگان و عبارات و جملات مختلف در ترجمه واژگان و عبارات و جملاتی که در متن مبدأ یکسان آورده شده‌اند، پرهیز نماید (جوهری، ۱۳۹۱: ۱۷۳).

به عنوان مثال برای ترجمه صحیح واژه یعقلون که ۲۲ بار در قرآن کریم به کار رفته است، وظیفه مترجم این است که از واژه یکسانی در ترجمه هر ۲۲ مورد استفاده کند؛ البته به شرطی که مشخص باشد این واژه در همه کاربردهایش به یک معنا است. اصل یکسان‌سازی در اعتلای کیفیت ترجمه‌ها تأثیر زیادی دارد، اما باید دقت شود تا مصادیق

یکسان‌سازی به درستی انتخاب شود و تفاوت‌های کوچک نادیده گرفته نشوند. توضیح این که بسیاری از مترجمان، در ترجمه برخی از عبارات به ظاهر مشابه، به تفاوت‌های اندک موجود در آن‌ها توجهی نکرده و با یکسان‌سازی بی‌جا، آن‌ها را کاملاً یکسان به زبان مقصد منتقل کرده‌اند. بدین ترتیب ظرائف معنایی بسیاری از آیات از بین رفته‌است. وجود شباهت و نیز وجود تفاوت بین آیات مشابه، مشتمل بر نکات بلاغی و مفهومی ظریف و مهمی است که برخی از معاندان و مخالفان قرآن کریم، چنین تفاوت‌هایی بین آیات مشابه را، تناقض گویی قرآن در بیان دوباره مطالب و در بازگویی داستان‌ها معرفی کرده‌اند. حال آنکه اعتقاد مسلمانان این است که این تفاوت‌ها، به طور قطع نشان‌دهنده دسته‌ای از نکات تفسیری و بلاغی هستند که اغلب مورد بی‌توجهی واقع شده‌اند.

۲- سوالات تحقیق

مطابق آنچه گذشت، سوالات ذیل شایسته پاسخی است:

۱. عملکرد مترجمان در برگردان تفاوت‌های موجود در ترجمه آیات مشابه لفظی چگونه است؟
  ۲. کدام مترجمان، در ترجمه آیات مشابه دارای تفاوت، به یکسان‌سازی بی‌جا در ترجمه این آیات دست زده‌اند؟
- همچنین در پژوهش حاضر به بررسی عملکرد هفت تن از مترجمان معاصر پرداخته خواهد شد. این مترجمان عبارتند از: حدادعادل، رضایی، طاهری، فولادوند، کاویانپور، گرمارودی و مکارم شیرازی.

۳- بررسی کلمات مشابه، متشابه و مشتبه از منظر لغوی

مشابه در لغت، برگرفته از ریشه «شبه»، اسم فاعل و مشتق از مصدر «مشابهة» است.

به هر پدیده همانند با دیگر پدیده‌های همسان، مشابه، متشابه و احیاناً مشتبه گفته می‌شود؛ هرچند تفاوت‌هایی اندک در میان استعمال این کلمات وجود دارد.

فرهنگ نویسان برای این واژه در زبان فارسی، مفاهیمی همچون: مانند، شبیه و مضارع را قائل شده‌اند (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۱۲: ۱۸۴۷۱). نظر به اصالت این واژه در زبان عربی و کثرت استعمال آن در این زبان و استفاده از این کلمه در متون علمی به زبان عربی، جا دارد به بررسی بیشتر مفهوم آن در لغت عرب بپردازیم.

همچون زبان فارسی، در زبان عربی نیز، این واژه به معنای شبیه و همانند و نظیر است. همانگونه که ابن فارس لغت شناس مشهور می‌گوید: «شبهه» در اصل بر چیزی اطلاق می‌شود که از نظر شکل، رنگ یا اوصاف، شبیه چیز دیگر باشد (ابن فارس، ۱۳۹۹، ج ۳: ۲۴۳). جوهری و ابن منظور نیز می‌گویند: مشتبهات، کارهای مشکل و متشابهات، چیزهای شبیه یکدیگر است (جوهری، ج ۶: ۲۲۳۶؛ ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۱۳: ۵۰۳).

فیروز آبادی نیز می‌گوید: این واژه زمانی به کار می‌رود که چیزی شبیه چیز دیگر باشد. تا آنجا که در تشخیص مانعی ایجاد کند (فیروز آبادی، ۱۴۲۶: ۱۶۱).

با توجه به مفاهیمی که لغت شناسان برای این واژه و مشتقات همسو با آن یاد آور شده‌اند، می‌توان گفت: دو محور معنایی برای این واژه وجود دارد:

نخست: «شبهه بودن معنا به چیز دیگر»

دوم: «دشواری تشخیص معنای صحیح»

از موضوع پژوهش حاضر، یعنی آیات مشابه در قرآن کریم، در علوم قرآن بیشتر با عناوین «مشتبه» و «متشابه» یاد شده‌است. سیوطی فصل شصت و سوم کتاب خود را با همین عنوان نام‌گذاری کرده و بعضی دیگر همانند ابن جماعه و کرمانی برای نام‌گذاری کتاب خود با این موضوع و محتوا از عنوان «متشابه» بهره برده‌اند.

۴- تعریف اصطلاحی مشابه لفظی

«مشابه لفظی» آیاتی از قرآن است که در موضوعی یکسان تکرار شود و دارای الفظی شبيه به یکدیگر باشد. این آیات هرچند شباهت دارند، ولی دارای تفاوت نیز هستند و معمولاً این تفاوت‌ها در تقدیم و تأخیر، زیادت و نقصان، تعریف و تنکیر، جمع یا مفرد بودن واژگان، تعویض حرفی با حرف دیگر یا کلمه ای با کلمه دیگر و ... به چشم می‌خورد. قرآن پژوهان به این موضوع با عناوین دیگری مانند: «تصریف الآیات» و «أسرار التکریر» یا «اسرار التکرار» نیز پرداخته‌اند.^۱ «تصریف الآیات» به معنای آوردن مفهوم و مقصود واحد با اسلوب و صورت‌های مختلف کلام است (نقراط، ج: ۱: ۲۸).

درباره آیات «مشابه لفظی» در قرآن کریم اصطلاحات دیگری نیز به کار رفته است؛ مانند «ابواب المتشابه» (ابن الجوزی، ۱۴۰۸: ۳۷۶) و «علم المتشابه»، «الآیات المشتبهات» (سیوطی، الإیتقان، ۱۳۹۴، ج: ۳: ۳۹۰).

ابوالبقاء الحنفی، در کتاب *الکلیات*، بر این باور است که در علم «مشابه لفظی»، بیان یک داستان و قصه در صورت‌های گوناگون آن و با تعبیر جایگاه الفاظ در تقدیم و تأخیر، فزونی و حذف، تعریف و تنکیر، جمع و افراد، ادغام و فک، تبدیل حرفی به حرف دیگر بررسی می‌شود (ابوالبقاء الحنفی، بی تا: ۸۴۵).

زرکشی در این باره می‌گوید: شباهت لفظی آیات، ذکر یک قصه و داستان با عبارت‌های گوناگون و با فاصله مختلف در قرآن کریم است (زرکشی، ۱۳۷۶، ج: ۱: ۱۱۲).

بعضی دیگر در تعریف مشابه لفظی چنین اظهار نظر کرده‌اند که آیات مشابه بیان یک قصه به صورت‌های مختلف و در مواضع گوناگون قرآن کریم است. مثل: ﴿وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةً﴾ (بقره/ ۵۸) و ﴿قُولُوا حِطَّةً وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا﴾ (اعراف / ۱۶۱) (سیوطی، الإیتقان، ۱۳۹۴، ج: ۳: ۳۹۰). گرچه ابوالبقاء، زرکشی و سیوطی داستان‌های قرآن را به عنوان تنها مصداق آیات مشابه لفظی بیان کرده‌اند، این آیات مصادیق دیگری نیز دارند. ابن المنادی در کتاب *متشابه القرآن* این آیات را به دو شکل تقسیم‌بندی کرده‌است:

شکل اول، موضوعی است که آیات شبیه به هم را در یک فصل جمع کرده‌است.
شکل دوم، موضوعی است که آیات شبیه به هم بر اساس ترتیب سور، مطرح می‌شود، مانند درة التنزیل و غرة التأویل، اثر خطیب اسکافی.

۵- انواع آیات مشابه لفظی و بررسی عملکرد مترجمان در برخورد با این آیات
در ادامه به دسته‌بندی انواع تفاوت‌های موجود در مشابهات لفظی پرداخته و عملکرد مترجمان در برگردان این تفاوت‌ها را تحلیل خواهیم کرد.

۵-۱- تفاوت در تأکید

از جمله پر بسامد ترین تفاوت‌های موجود در آیات مشابه لفظی تفاوت در به کارگیری تأکید است. استفاده از «نون تأکید»، «ضمیر فصل»، «لام تأکید» و ... سبب مؤکد شدن یک آیه در نسبت با آیه مشابهش شده‌است.
در ادامه به ذکر چهار مثال در این رابطه خواهیم پرداخت.

۵-۱-۱- مثال اول

آیات شریفه زیر دارای تفاوت در تأکید می‌باشند:

﴿الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ (بقره / ۱۴۷)

﴿الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ (آل عمران / ۶۰)

﴿فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ (أنعام / ۱۱۴)

﴿لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ (یونس / ۹۴)

سرّ این تفاوت، در این است که آیه سوره آل عمران به دلیل نبود زمینه‌ای برای تأکید بر حالت اصلی خود و بدون ادوات تأکیدآمده است. برخلاف سوره بقره که قبل از آن بر این قول ﴿وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ﴾ و در سوره انعام بر قول ﴿إِنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ﴾ با ادات «إن» و در سوره یونس بر ﴿لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ﴾ با ادات «لقد» تأکید شده بود و این

تأکیدها زمینه را برای تأکید در این آیات نیز فراهم کرد (انصاری، ۱۴۰۳: ۴۵). بر طبق آنچه گذشته ترجمه صحیح هریک از آیات به شرح زیر است:

- ﴿فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ (بقره/ ۱۴۷ و انعام/ ۱۱۴): پس هرگز از جدل پیشه‌گان^۲ مباش.

- ﴿فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ (آل عمران/ ۶۰): پس از جدل پیشه‌گان مباش.

مترجمانی که به تفاوت موجود در آیات توجه نداشته و آن‌ها را به اشتباه، یکسان ترجمه کرده‌اند، عبارتند از:

- کاویانپور: «بنا بر این هرگز از تردید کنندگان مباش.»

- طاهری: «پس هرگز در زمره تردید کنندگان مباش.»

- مکارم شیرازی: هرگز از تردیدکنندگان در آن مباش! (انعام/ ۱۱۴، آل عمران/ ۶۰)

البته وی آیه ۱۴۷ بقره را به صورت صحیح ترجمه کرده‌است.

- فولادوند نیز همانند مکارم شیرازی عمل کرده است.

در مقابل این مترجمان، حداد عادل، رضایی و گرمارودی به تفاوت‌های موجود در این آیات توجه داشته و آیات را به درستی ترجمه کرده‌اند.

۵-۱-۲- مثال دوم

آیات شریفه زیر دارای تفاوت در تأکید هستند:

﴿الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ كَافِرُونَ﴾ (اعراف/ ۴۵)

﴿الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا هُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ﴾ (هود/ ۱۹)

دلیل این تفاوت، این است که آنچه در این سوره ذکر شده بر پایه قیاس آمده‌است و تقدیرش این چنین است: ﴿وَهُمْ كَافِرُونَ بِالْآخِرَةِ﴾ و کلمه «بالآخرة» برای تصحیح فواصل مقدم شده‌است. ولی چون در سوره هود عبارت ﴿هُؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَّبُوا عَلَى رَبِّهِمْ آلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ (هود/ ۱۸) مقدم شده‌بود و به خاطر اینکه از آن‌ها با لفظ «ظالمین» تعبیر کرد

بررسی عملکرد مترجمان قرآن کریم در برگردان تفاوت‌های موجود در آیات مشابه لفظی ... _____ محمدرضا شاهرودی و همکاران

احتمال می‌رفت که شبهه پیش آید که آیا اینان همان آن‌هایی هستند که ذکر شدند؟ به همین دلیل با زیادت ضمیر «هم» بر آن تأکید کرد (انصاری، ۱۴۰۳: ۱۹۳).

همچنین باید توجه داشت که این ضمیر، ضمیر فصل نیست، چون ضمیر فصل بین دو کلمه معرفه یا شبه معرفه می‌آید (کرمانی، ۱۴۱۱: ۱۸۵؛ رضی استرآبادی، ۱۳۸۴، ج ۲: ۴۴۵، شرتونی، ۱۴۳۳، ج ۴: ۲۰۶، عباس حسن، ۱۴۲۸، ج ۱: ۲۲۳).

بر طبق آنچه گذشت، ترجمه صحیح آیات بدین قرار است:

- ﴿هُم بِالْآخِرَةِ كَافِرُونَ﴾ (اعراف / ۴۵): و ایشان به آخرت کافرند

- ﴿هُم بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ﴾ (هود / ۱۹): و ایشانند که به آخرت کافرند.

در میان مترجمان، فولادوند، حدادعادل و رضایی به تفاوت میان این دو آیه توجه داشته و آیات را به درستی یکسان ترجمه نکرده‌اند. ذیلاً ترجمه هر یک آورده می‌شود:

- فولادوند: «و آن‌ها آخرت را منکرند» (اعراف/۴۵)؛ «و خود، آخرت را باور ندارند» (هود/۱۹).

- حدادعادل: «و آخرت را باور ندارند» (اعراف/ ۴۵)؛ «هم آنان که آخرت را باور ندارند» (هود/۱۹).

- رضایی: «و آنان آخرت را منکرند» (اعراف/ ۴۵)؛ «و آنان همان منکران آخرتند» (هود/ ۱۹).

مترجمی که به تفاوت موجود در آیات توجه نداشته و آن‌ها را به اشتباه، یکسان ترجمه کرده، طاهری است؛ او هر دو آیه را اینگونه ترجمه کرده است: «و آخرت را انکار می‌کنند». دیگر مترجمان یعنی گرمارودی، کاویانپور و مکارم هر چند آیات را یکسان ترجمه نکرده‌اند، اما تأکید موجود در آیه را نیز به زبان مقصد انتقال نداده‌اند:

- گرمارودی: «و به جهان واپسین انکار می‌ورزند» (اعراف/ ۴۵)؛ «و جهان واپسین را انکار می‌کنند» (هود/۱۹).

- کاویانپور: «منکر آخرت بودند» (اعراف/ ۴۵)؛ «منکر آخرت هستند» (هود/ ۱۹).

- مکارم: «و آن‌ها به آخرت کافرند» (اعراف/ ۴۵)؛ «و به سرای آخرت کافرند» (هود/ ۱۹).

۵-۱-۳- مثال سوم

آیات شریفه زیر دارای تفاوت در تأکید می‌باشند.

﴿فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ (اعراف/ ۱۲۳)

﴿فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ (شعراء/ ۴۹)

سر این تفاوت، در این است که «لام»، در آیه سوره شعراء برای تأکید و نشان دادن نزدیک بودن وقوع فعل است. از طرفی از بررسی دیگر آیات این داستان در سوره شعراء دریافتیم که داستان حضرت موسی (ع) در این سوره مفصل‌تر بیان شده‌است از این رو به جزئیات بیشتری هم در آن اشاره گردیده‌است و همین تأکید هم، بخشی از آن جزئیات می‌باشد (خطیب اسکافی، ۱۴۲۲: ج ۲: ۶۷۵).

همچنین بر طبق نظر اسکافی، لام موجود در آیه، «لام الحال» است که در اینجا به نزدیکی وقوع فعل دلالت دارد. وی قرین شدن این لام با «سوف» را بدون اشکال دانسته و این آیه را نظیر آیه شریفه ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ (نحل/ ۱۲۴) تحلیل می‌کند (همان).

بر طبق آنچه گذشت، ترجمه صحیح آیات بدین قرار است:

- ﴿فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ (اعراف/ ۱۲۳): پس به زودی خواهید دانست.

- ﴿فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ (شعراء/ ۴۹): پس قطعاً به زودی خواهید دانست.

در میان مترجمان، رضایی به تفاوت میان آیات توجه داشته و آیات را به صورت صحیح و غیر یکسان ترجمه کرده‌است:

- رضایی: «پس در آینده خواهید دانست» (اعراف/ ۱۲۳)؛ «پس مسلماً در آینده خواهید

دانست» (شعراء/ ۴۹).

مترجمانی که به تفاوت موجود در آیات توجه نداشته و آن‌ها را به اشتباه، یکسان ترجمه کرده‌اند، عبارت‌اند از:

- مکارم: «بزودی خواهید دانست» (اعراف / ۱۲۳؛ شعراء / ۴۹).
  - فولادوند: «به زودی خواهید دانست» (اعراف / ۱۲۳؛ شعراء / ۴۹).
  - حدادعادل: «به زودی خواهید دانست» (اعراف / ۱۲۳؛ شعراء / ۴۹).
  - موسوی گرمارودی: «به زودی خواهید دانست» (اعراف / ۱۲۳؛ شعراء / ۴۹).
- طاهری و کاویانپور نیز هرچند آیات را به صورت یکسان ترجمه کرده‌اند اما به تأکید موجود در آیه ۴۹ سوره شعراء توجه نداشته‌اند:
- طاهری: «بزودی [از فرجام کار خود] آگاه خواهید شد.» (اعراف / ۱۲۳)؛ «بزودی [نتیجه کارتان را] خواهید دید» (شعراء / ۴۹).
  - کاویانپور: «بزودی خواهید دانست» (اعراف / ۱۲۳)؛ «بزودی می‌فهمید» (شعراء / ۴۹).

۵-۱-۴- مثال چهارم

آیات شریفه زیر دارای تفاوت در تأکید هستند:

﴿فَلَيْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ﴾ (نحل / ۲۹)

﴿فَيْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ﴾ (زمر / ۷۲)

سرّ این تفاوت، این است که چون در سوره نحل بر شدت کفر و ضلالت و گمراه کردن دیگران از طرف ایشان تأکید کرد و بیان داشت که این اقوام همان‌هایی هستند که نزول قرآن را انکار کردند، در این آیه نیز مناسب اقتضا کرد تا اینجا هم تأکید کند. همچنین چون در ذکر اهل آتش تأکید آورد، در ذکر اهل بهشت هم تأکید کرد ﴿وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ﴾ (نحل / ۳۰). اما چون سوره زمر خالی از این مباحث بود، تأکید هم مناسبتی نداشت (ابن جماعه، ۱۱۱۱: ۲۲۷؛ خطیب اسکافی، ۱۴۲۲: ج ۲: ۸۳۷).

بر طبق آنچه گذشت، ترجمه صحیح این آیات بدین قرار است:

- ﴿فَلَيْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ﴾ (نحل / ۲۹): پس به یقین جایگاه متکبران چه بد جایگاهی است.

- ﴿فَلَيْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ﴾ (زمر / ۷۲): پس جایگاه متکبران چه بد جایگاهی است.

مترجمانی که این آیات را به صورت صحیح ترجمه کرده اند، عبارتند از:

- رضایی: «و واقعا جایگاه متکبران چه بد است!» (نحل / ۲۹)؛ «و جایگاه متکبران چه بد است!» (زمر / ۷۲).

- گرمارودی: «و به راستی جایگاه گردنکشان بد جایگاهی است» (نحل / ۲۹)؛ «پس جایگاه کبرورزان بد جایگاهی است» (زمر / ۷۲).

- فولادوند: «و حقا که چه بد است جایگاه متکبران» (نحل / ۲۹)؛ «و چه بد [جایی] است جای سرکشان!» (زمر / ۷۲).

در میان مترجمان، ظاهری به تفاوت موجود در آیات توجه نداشته و آن‌ها را به اشتباه، یکسان ترجمه کرده است:

- «جایگاه متکبران بد [جایگاهی] است.»

مترجمان دیگر یعنی مکارم، حدادعادل و کاویانپور به یکسان‌سازی در ترجمه آیات دست نزده اند اما تفاوت موجود در آیات را نیز انتقال نداده اند:

- مکارم: «چه جای بدی است جایگاه مستکبران» (نحل / ۲۹)؛ «چه بد جایگاهی است جایگاه متکبران!» (زمر / ۷۲).

- حدادعادل: «و متکبران چه بدجایگاهی دارند» (نحل / ۲۹)؛ «و چه بدجایگاهی است جایگاه متکبران» (زمر / ۷۲).

- کاویانپور: «و جای مستکبرین بسیار بدتر است» (نحل / ۲۹)؛ «جای مستکبرین در دوزخ بسیار بد است» (زمر / ۷۲).

در ادامه، جدول عملکرد مترجمان در این بخش را مشاهده می‌کنیم:

بررسی عملکرد مترجمان قرآن کریم در برگردان تفاوت‌های موجود در آیات مشابه لفظی ... _____ محمدرضا شاهرودی و همکاران

جدول (۱): عملکرد مترجمان در ترجمه آیات مشابه با تفاوت در تأکید				
نام مترجم	تعداد کل مثال‌ها	تعداد صحیح	تعداد غلط	درصد صحت
حداد عادل	۴	۲	۲	۵۰٪
رضایی	۴	۴	۰	۱۰۰٪
طاهری	۴	۰	۴	۰٪
فولادوند	۴	۲	۲	۵۰٪
کاویانپور	۴	۰	۴	۰٪
گرمارودی	۴	۲	۲	۵۰٪
مکارم	۴	۰	۴	۰٪

۵-۲- تفاوت در تعریف و تنکیر

از جمله تفاوت‌های دیگری که در بین مشابهات لفظی، یافت می‌شود، تفاوت در تعریف و تنکیر واژگان است. در ادامه به ذکر سه مثال و عملکرد مترجمان در این باره بسنده می‌کنیم.

۵-۲-۱- مثال اول

آیات شریفه زیر دارای تفاوت در تعریف و تنکیر هستند:

﴿وَ إِذْ قَالَ اِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا﴾ (بقره/ ۱۲۶)

﴿وَ إِذْ قَالَ اِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا﴾ (ابراهیم/ ۳۵)

این تفاوت ارتباط مستقیمی با نقش واژه «بلد» در دو آیه شریفه دارد.

در آیه اول، از آنجا که واژه «بلد» نکره است، نمی‌توان آن را مشار إلیه برای «هذا» در

نظر گرفت و در نتیجه این واژه مفعول به دوم برای فعل «اجعل» است.

در آیه دوم اما، با توجه به معرفه بودن «البلد» این واژه مشار إلیه هذا و تابع نحوی آن

است و همچنین امکان در نظر گرفتن این واژه به عنوان مفعول به دوم دیگر وجود ندارد.

بر طبق آنچه گذشت علت نکره آمدن واژه «بلد» در آیه نخست این است که این دعا، دعای حضرت ابراهیم (ع) به هنگام نهادن هاجر و اسماعیل (ع) در سرزمینی لم یزرع بود و در آن هنگام مکه هنوز شهر نشده بود. از این رو حضرت ابراهیم (ع) دعا کرد که مکه هم شهر شود و هم دارای امنیت، اما آیه دوم مربوط به زمانی است که مکه به شهر تبدیل گشته بود و قبیله جرهم در آن جا سکنا گزیده بودند، از این رو ابراهیم (ع) که دعای اولش محقق شده بود برای امنیت شهر دعا کرد (سیوطی، الإیتقان، ۱۳۹۴، ج ۳: ۳۹۴؛ همو، معترک الأقران، ۱۴۰۸، ج ۱: ۶۹؛ ابن جماعه، ۱۱۱: ۱۰۵؛ انصاری، ۱۴۰۳: ۳۹؛ خطیب اسکافی، ۱۴۲۲: ج ۱: ۲۸۳).

با توضیحاتی که گذشت، ترجمه صحیح از دو آیه فوق بدین صورت است:

- ﴿وَ إِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا﴾ (بقره/ ۱۲۶): «و آنگاه که ابراهیم گفت:

پروردگارا، اینجا را شهر امنی ساز» (مجتبوی، ۱۹).

- ﴿وَ إِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا﴾ (ابراهیم/ ۳۵): «و [یاد کن] آنگاه که

ابراهیم گفت: ای پروردگار من، این شهر- مکه- را ایمن ساز» (همو، ۲۶۰).

مترجمانی که به یکسان‌سازی اشتباه در ترجمه دو آیه دست زده‌اند و تفاوت موجود در

آیات را در نظر نگرفته‌اند، عبارتند از:

- کاویانپور: «این شهر را مکانی امن قرار بده» (بقره/ ۱۲۶)؛ «این شهر (مکه) را مکانی

امن و امان قرار بده» (ابراهیم/ ۳۵). همانطور که مشاهده می‌شود او در ترجمه آیه

۱۲۶ سوره بقره مشار الیه «هذا» را واژه «بلد» در نظر گرفته است که صحیح نیست.

- حداد عادل: «این شهر را شهری امن گردان» (بقره/ ۱۲۶)، «این شهر را ایمن گردان»

(ابراهیم/ ۳۵). حداد عادل نیز همانند کاویانپور، مشار الیه هذا را در سوره بقره واژه

بلد در نظر گرفته که صحیح نیست.

دیگر مترجمان، یعنی گرمارودی، رضایی، مکارم، فولادوند و طاهری، عملکرد صحیحی

در ترجمه این دو آیه داشته‌اند:

بررسی عملکرد مترجمان قرآن کریم در برگردان تفاوت‌های موجود در آیات مشابه لفظی ... _____ محمدرضا شاهرودی و همکاران

- گرمارودی: «اینجا را شهری امن کن» (بقره/ ۱۲۶)؛ «این شهر را امن گردان» (ابراهیم/ ۳۵).

- رضایی: «این (مکه) را سرزمین امن قرار ده» (بقره/ ۱۲۶)؛ «این سرزمین (مکه) را امن قرار ده (ابراهیم/ ۳۵).

- مکارم: «این سرزمین را شهر امنی قرار ده!» (بقره/ ۱۲۶)؛ «این شهر [مکه] را شهر امنی قرار ده» (ابراهیم / ۳۵)؛ هر چند ترجمه مکارم از آیه دوم همراه با تقدیری به این شرح است: «رب اجعل هذا البلد بلدا آمنا»، ما این ترجمه را از آن جهت که به «شهر» بودن و نبودن، «مکه» در دو آیه توجه داشته‌است صحیح تلقی می‌کنیم.

- فولادوند: «این [سرزمین] را شهری امن گردان» (بقره/ ۱۲۶)؛ «این شهر را ایمن گردان» (ابراهیم/ ۳۵).

- طاهری: «این [سرزمین] را شهری امن قرار ده» (بقره/ ۱۲۶)؛ «این شهر را [سرزمینی] امن قرار ده» (ابراهیم/ ۳۵).

۵-۲-۲- مثال دوم

آیات شریفه زیر دارای تفاوت در تعریف و تنکیر هستند:

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ﴾ (صَف / ۷)

﴿فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كُذِبًا﴾ (يُونُس / ۱۷)

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كُذِبًا﴾ (هُود / ۱۸)

﴿فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كُذِبًا﴾ (كهف / ۱۵)

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كُذِبًا﴾ (عنكبوت / ۶۸)

دلیل این تفاوت، این است که آیه سوره صف به قول یهود و نصاری مبنی بر اینکه بینات را سحر می‌نامیدند و در آیات قبل ذکر شده بود، اشاره دارد، اما در بقیه مواضع، مقصودش هر نوع کذبی است (کرمانی، ۱۴۱۱: ۳۴۵؛ ابن جماعه، ۱۱۱۱: ۳۵۶؛ انصاری، ۱۴۰۳: ۵۶۲؛ خطیب اسکافی، ۱۴۲۲: ۲: ۱۲۷۳).

طبرسی در مجمع البیان دلیل الف و لام گرفتن واژه «الکذب» در سوره صف را اینگونه توضیح می‌دهد: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ﴾ «أی من اشد ظلما ممن اختلق الکذب علی الله و قال لمعجزاته سحر و للرسول إنه ساحر کذاب» (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۹: ۴۲۰)؛ یعنی چه کسی ستمگر تر است از کسی که بر خدا دروغ می‌بافد و درباره معجزات خداوند می‌گوید که این‌ها سحر است و درباره پیامبر او می‌گوید: که او ساحر و بسیار دروغگو است.

بر طبق آنچه گذشت، ترجمه صحیح برای آیه ۷ سوره صف، آنگونه است که مجتبیوی ترجمه کرده و یک عبارت اضافه برای توضیح «الکذب» آورده است:

- مجتبیوی: «و کیست ستمکارتر از آن کس که بر خدا دروغ بافت- یعنی پیامبر او را دروغگو انگاشت و آیات او را سحر خواند-...».

او آیات دیگری که در آن‌ها کلمه «کذب» به صورت نکره آمده را نیز صحیح ترجمه کرده‌است. به عنوان نمونه، ترجمه وی از آیه ۱۸ سوره هود را مشاهده خواهیم کرد:

- «و کیست ستمکارتر از آن که بر خدا دروغ می‌بافد؟...».

باید توجه داشت که هیچکدام از مترجمان مورد بحث در این پژوهش در ترجمه آیه ۷ سوره صف عملکرد صحیحی نداشته و آن را همانند آیه ۱۸ سوره هود ترجمه کرده‌اند. در ادامه ترجمه دو تن از ایشان را مشاهده می‌کنیم:

- کاویانپور: «ستمکارتر از آن کس کیست که بر خدا نسبت دروغ بدهد؟»

- طاهری: «کیست ستمکارتر از آن که دروغ به خدا نسبت دهد...»

۵-۲-۳- مثال سوم

آیات شریفه زیر دارای تفاوت در تعریف و تنکیر هستند:

﴿وَإِنَّمَا يَتَّبِعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (اعراف/ ۲۰۰)

﴿إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (فصلت/ ۳۶)

بررسی عملکرد مترجمان قرآن کریم در برگردان تفاوت‌های موجود در آیات مشابه لفظی ... محمدرضا شاهرودی و همکاران

سرّ این تفاوت، در این است که آیه سوره اعراف، اول و آیه سوره فصلت، دوم، نازل شده است. از این رو نیکو بود که دومی را به صورت معرفه بیاورد (سیوطی، الإیتقان، ۱۳۹۴، ج ۳: ۳۹۵؛ ابن جماعة، ۱۱۱۱: ۱۸۹).

همچنین باید توجه داشت که یکی از شیوه‌های قصر، استفاده از ضمیر فصل بین دو واژه معرفه است؛ لذا تفاوت معنایی موجود بین این دو آیه، وجود قصر در آیه ۳۶ فصلت قصر است.

ذیلاً عملکرد مترجمان در برگردان این دو آیه شریفه را ملاحظه می‌کنیم: در میان مترجمان موردنظر، مکارم، حدادعادل، کاویانپور و طاهری، این دو آیه را یکسان انگاشته و بدین صورت ترجمه کرده‌اند:

- مکارم: «او شنونده و داناست» (اعراف / ۲۰۰؛ فصلت / ۳۶).
  - حدادعادل: «او شنوایی داناست» (اعراف / ۲۰۰؛ فصلت / ۳۶).
  - کاویانپور: «او شنوای داناست» (اعراف / ۲۰۰؛ فصلت / ۳۶).
  - طاهری: «او شنوا و داناست» (اعراف / ۲۰۰؛ فصلت / ۳۶).
- در مقابل، مترجمانی که به تفاوت دو آیه توجه داشته و در ترجمه آیات درست عمل کرده‌اند، به شرح زیر هستند:
- فولادوند: «او شنوای داناست» (اعراف / ۲۰۰)؛ «او خود شنوای داناست» (فصلت / ۳۶).
  - رضایی: «[چرا] که او شنوای داناست» (اعراف / ۲۰۰)؛ «[چرا] که تنها او شنوا [و] داناست»: (فصلت / ۳۶).
  - گرمارودی: «او شنوایی داناست» (اعراف / ۲۰۰)؛ «اوست که شنوای داناست» (فصلت / ۳۶).

در ادامه، جدول عملکرد مترجمان در این بخش را مشاهده می‌کنیم:

جدول (۲): عملکرد مترجمان در ترجمه آیات مشابه با تفاوت در تعریف و تنکیر				
نام مترجم	تعداد کل مثال‌ها	تعداد صحیح	تعداد غلط	درصد صحت
حداد عادل	۳	۰	۳	٪۰
رضایی	۳	۲	۱	٪۶۶,۶۶
طاهری	۳	۱	۲	٪۳۳,۳۳
فولادوند	۳	۲	۱	٪۶۶,۶۶
کاویانپور	۳	۰	۳	٪۰
گرمارودی	۳	۲	۱	٪۶۶,۶۶
مکارم	۳	۱	۲	٪۳۳,۳۳

۵-۳- تفاوت در استفاده از حروف جارّه

یکی دیگر از تفاوت‌های قابل توجه در مشابهات لفظی، تفاوت در استفاده از حروف جارّه است. در برخی از شاهد مثال‌ها، دو آیه شریفه، افعالی یکسان را با حرف جرّی متفاوت به کار گرفته‌اند. از جمله این موارد، می‌توان به آیات زیر اشاره کرد:

۵-۳-۱- مثال اول

آیات شریفه زیر دارای تفاوت در به کارگیری ادوات هستند:

﴿ قُولُوا آمَنَّا بِاللّٰهِ وَ مَا أُنزِلَ إِلَيْنَا ﴾ (بقره/ ۱۳۶)

﴿ قُلْ آمَنَّا بِاللّٰهِ وَ مَا أُنزِلَ عَلَيْنَا ﴾ (آل‌عمران/ ۸۴)

دلیل این تفاوت، این است که خطاب در آیه اول به مسلمانان و در آیه دوم به پیامبر (ص) متوجه است. حرف «إلی» که از حروف غایت است دلالت می‌کند بر این که قرآن از هر جهت بر مسلمانان منتهی شده و روی آورده‌است ولی «علی» حرف استعلا است و دلالت می‌کند بر اینکه امری فقط از جهت بالا به پایین آمده‌است و این به نزول قرآن از

طرف خداوند بر پیامبر (ص) اشاره دارد. به همین دلیل است که در بیشتر مواردی که از نزول قرآن به پیامبر (ص) سخن گفته از «علی» و در بیشتر مواردی که از نزول قرآن به امت سخن گفته از «الی» استفاده کرده‌است (سیوطی، الإیتقان، ۱۳۹۴، ج ۳: ۳۹۴؛ همو، معتزک الأقران، ۱۴۰۸، ج ۱: ۷۰؛ ابن جماعه، ۱۱۱۱: ۱۰۷؛ انصاری، ۱۴۰۳: ۴۱؛ خطیب اسکافی، ۱۴۲۲: ج ۱: ۲۹۹).

بر طبق آنچه گفته شد، ترجمه صحیح این دو آیه، آنگونه است که در ادامه خواهد آمد:
- ترجمه آیه ۱۳۶ بقره: «[شما مردم مؤمن از روی حقیقت] بگوئید [و اقرار کنید]: ما به خدا و آنچه به سوی ما نازل شده، .... ایمان آوردیم.» (انصاریان).

- ترجمه آیه ۸۴ آل عمران: [ای پیامبر! از جانب خود و پیروانت به همه] بگو: ما به خدا و آنچه بر ما نازل شده .... ایمان آوردیم (انصاریان).

در میان مترجمان مورد نظر، تنها گرامرودی به تفاوت موجود توجه داشته و این دو آیه را به درستی ترجمه کرده است:

- «... به خداوند و به آنچه به سوی ما و به سوی ابراهیم و اسماعیل ..... ایمان آورده‌ایم (بقره/ ۱۳۶).

- «... به خداوند و به آنچه بر ما و بر ابراهیم و اسماعیل ..... ایمان داریم (آل عمران/ ۸۴).

باقی مترجمان تفاوت استفاده از ادوات را در دو آیه مد نظر قرار نداده و به یکسان‌سازی اشتباه در ترجمه این دو حرف جر دست زده‌اند:

- طاهری: «... ما به خدا و به آنچه بر ما و ابراهیم و اسماعیل و اسحق و یعقوب و [پیامبران] دودمان [ش] نازل گردیده، ... ایمان داریم...»

- مکارم: «ما به خدا ایمان آورده ایم؛ و به آنچه بر ما نازل شده؛ و آنچه بر ابراهیم و اسماعیل...» (بقره/ ۱۳۶)؛ «به خدا ایمان آوردیم؛ و (همچنین) به آنچه بر ما و بر ابراهیم و اسماعیل...» (آل عمران/ ۸۴).

- فولادوند: «... به خدا، و به آنچه بر ما نازل شده، و به آنچه بر ابراهیم ... ایمان آورده ایم» (بقره/۱۳۶)؛ «... به خدا و آنچه بر ما نازل شده، و آنچه بر ابراهیم ... گرویدیم» (آل عمران/۸۴).

- حدادعادل: «ما به خدا و آنچه بر ما و بر ابراهیم ... ایمان آورده‌ایم» (بقره/۱۳۶؛ آل عمران/۸۴).

- رضایی: «به خدا و آنچه بر ما ... و آنچه بر ابراهیم ... ایمان آورده‌ایم» (بقره/۱۳۶؛ آل عمران/۸۴).

- کاویانپور: «: ما بخدا و قرآنی که بر ما نازل شده‌است، ... و آنچه بر ابراهیم ... ایمان داریم» (بقره/۱۳۶)؛ «، ما به خدا ایمان داریم و به آنچه بر ما و بر ابراهیم ... ایمان داریم» (آل عمران/۸۴).

۵-۳-۲- مثال دوم

آیات شریفه زیر دارای تفاوت در به کارگیری ادوات هستند:

﴿قَالَ فِرْعَوْنُ آمَنْتُمْ بِهِ﴾ (اعراف/۱۲۳)

﴿آمَنْتُمْ لَهُ﴾ (طه/۷۱)

﴿آمَنْتُمْ لَهُ﴾ (شعراء/۴۹)

سرّ این تفاوت، در این است که «آمن ب» به معنای «ایمان در مقابل کفر» (زین الدین رازی، ۱۴۲۳: ۱۱۳) و «آمن ل» به معنای «تصدیق» است (ابن سیده، ۱۴۲۱، ج ۱۰: ۴۹۴؛ ثعالبی، ۱۴۱۸، ج ۳: ۱۹۱). بر همین اساس، ضمیر در آیه سوره اعراف به خداوند و در دو سوره دیگر به حضرت موسی (ع) باز می‌گردد. شاهد بر این قول آنکه در سوره‌های طه و شعرا در ادامه آیه می‌فرماید: ﴿إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السَّحْرَ﴾ (کرمانی، ۱۴۱۱: ۱۹۹).

برخی نیز گفته‌اند تفاوتی میان آن‌ها وجود ندارد (انصاری، ۱۴۰۳: ۲۰۵). همچنین باید توجه داشت که در قرآن کریم فعل «آمن، یؤمن» همراه با حرف جر «ل» تنها برای پیامبران،

بررسی عملکرد مترجمان قرآن کریم در برگردان تفاوت‌های موجود در آیات مشابه لفظی ... محمد رضا شاهرودی و همکاران

مؤمنان و ... به کار رفته و لفظ جلاله الله و دیگر اسامی الهی معمول «آمن لب» قرار نگرفته است.

به نمونه‌های زیر توجه کنید:

- ﴿وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنٌ خَيْرٌ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَ يُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ رَحْمَةٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ...﴾ (توبه / ۶۱).

- ﴿وَ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَنْجِرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَتَّبِعُوا﴾ (اسراء / ۹۰).

- ﴿... لَئِنْ كَشَفْنَا عَنْكَ الرِّجْزَ لَتُؤْمِنَنَّ لَكَ وَ لَتُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ (اعراف / ۱۳۴).

- ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَ مَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ﴾ (مومنون / ۳۸).

همچنین معمول فعل «آمن» همراه با حرف جر «بِ»، بیشتر کلمه «الله» و دیگر اسامی

الهی بوده و گاه ملائکه، کتب و رسولان نیز معمول آن واقع شده اند:

- ﴿آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَ الْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَ مَلَائِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَ قَالُوا سَمِعْنَا وَ أَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَ إِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ (بقره / ۲۸۵).

بر طبق آنچه گفته شد، ترجمه دهم هجری این آیه ۱۲۳ اعراف را به شکل صحیح

ترجمه کرده است:

«گرویدید به او به خدای موسی پیش از آن که دستوری دهم شما را...»

مترجمانی که به یکسان‌سازی اشتباه در ترجمه آیات دست زده‌اند، به شرح زیر هستند:

- مکارم: او در ترجمه آیه ۱۲۳ اعراف و ۴۹ شعراء از عبارات یکسانی استفاده کرده

است: «آیا پیش از آنکه به شما اجازه دهم، به او ایمان آوردید»؛ هر چند در

ترجمه آیه ۷۱ طه متفاوت عمل کرده است: «پیش از آنکه من به شما اجازه دهم

به موسی ایمان آوردید».

- فولادوند: او در ترجمه عبارت مورد بحث هر سه آیه از عباراتی یکسان استفاده کرده

است: «آیا پیش از آنکه ... ، به او ایمان آوردید» (اعراف / ۱۲۳؛ طه / ۷۱؛ شعراء / ۴۹).

- رضایی: او نیز همانند فولادوند هر سه آیه را به یک شکل ترجمه کرده است:
«[آیا] پیش از آنکه به شما رخصت دهم، به او ایمان آوردید؟!» (اعراف/ ۱۲۳؛ طه/ ۷۱؛ شعراء/ ۴۹).

- طاهری: «چگونه قبل از آنکه ... به او ایمان آوردید» (اعراف/ ۱۲۳؛ طه/ ۷۱؛ شعراء/ ۴۹).
همچنین کاویانپور گرچه از حیث رعایت مرجع ضمیر راه را درست پیموده و در ترجمه آیه ۷۱ طه و ۴۹ شعراء واژه «موسی» را ذکر کرده است، اما عملکرد صحیحی برای ترجمه فعل «آمن» نداشته است: «قبل از اینکه ... به موسی ایمان آوردید»
مترجمانی که به تفاوت موجود توجه داشته و آیات را یکسان ترجمه نکرده‌اند، عبارتند از:

- حدادعادل: او در ترجمه آیه ۷۱ طه و ۴۹ شعراء با اضافه کردن واژه «سخنان»، مرجع ضمیر «ه» را در موسی متعین کرده و فعل آمن ل را نیز به شکل «باور کردید» ترجمه کرده که صحیح می‌نماید: «آیا پیش از آنکه ... (سخنان) او را باور کردید؟»

- گرمارودی: وی در ترجمه آیه ۷۱ طه و ۴۹ شعراء فعل آمتم را به گرویدن ترجمه کرده که مرجع ضمیر را به سمت «موسی» سوق می‌دهد: «آیا پیش از آنکه من به شما اجازه دهم به او گرویدید»
البته صحیح‌تر این بود که مترجمان مورد بحث در ترجمه آیه ۱۲۳ اعراف نیز به شفاف سازی مرجع ضمیر «ه» بپردازند؛ اما هیچکدام از آن‌ها چنین عملکردی نداشته‌اند.

۵-۳-۳- مثال سوم

آیات شریفه زیر دارای تفاوت در استعمال حرف جرّ هستند:

﴿ وَ ارْزُقُوهُمْ فِيهَا ﴾ (نساء / ۵)

﴿ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ ﴾ (نساء / ۸)

سرّ این تفاوت، در این است که آیه اول در رابطه با فرد نا بالغ و یا سفیهی است که مالی به عنوان ارث به او رسیده است، ولی به دلایلی اجازه تصرف در آن مال را ندارد، از این رو به والیان آن فرد دستور می‌دهد که آن‌ها را در چارچوب این مال روزی دهند و خوراک و پوشاک آن‌ها را در این مال تامین کنند، لذا از ادات «فی» که دارای معنای ظرفیت است بهره برد، اما آیه دوم در رابطه با وارثانی است که در زمان تقسیم ارث، یتیم و مسکین و فقیر نزد آن‌ها آمده و از آن‌ها در خواست کمک می‌کنند، از این رو به آن‌ها امر می‌کند که مقداری از آن مال را به آن‌ها انفاق کنید، و به همین دلیل است که ادات «من» که دارای معنای بعضیت است، به کار گرفته شد.

آن‌طور که علامه طباطبایی از زمخشری نقل می‌کند وجود «فی» در آیه ۵ اشاره به این مسأله دارد که رزقی که بناست به آن فرد سفیه یتیم داده شود، نباید از اصل مال باشد؛ بلکه باید از عواید و سود حاصله از آن مال باشد (طباطبایی، بی تا، ج ۴: ۱۷۱).

بر طبق آنچه گذشت مشخص می‌شود که آیه اول به خاطر وجود «فی»، به روزی دادن از عواید مال اشاره دارد و آیه دوم به دلیل وجود «من» به روزی دادن از بخشی از مال دلالت می‌کند.

عملکرد مترجمان در رابطه با این دو آیه به شرح زیر است:

فولادوند، رضایی، گرمارودی و طاهری: به تفاوت میان دو حرف جر توجه داشته و در ترجمه آیه ۵ سوره نساء از تعابیری نظیر «عواید مال»، «فواید مال» و «درآمد مال» استفاده کرده‌اند:

- فولادوند: «و [لی] از [عواید] آن به ایشان بخورانید» (نساء / ۵).
- رضایی: «و [لی] از [فواید] آن، به آن‌ها روزی دهید» (نساء / ۵).
- گرمارودی: «و از درآمد آن، آنان را روزی و پوشاک رسانید» (نساء / ۵).
- طاهری: «و [لی] از [درآمد] آن، خوراک و لباس آن‌ها را تأمین کنید» (نساء / ۵).

این مترجمان در ترجمه آیه ۸ سوره نساء نیز به بعضیة بودن من توجه داشته و هرکدام به نوعی آن را در ترجمه خویش انتقال داده‌اند:

- فولادوند: « [چیزی] از آن را به ایشان ارزانی دارید» (نساء / ۸).

- رضایی: «پس [چیزی] از آن، به آن‌ها روزی دهید» (نساء / ۸).

- گرمارودی: «به آن‌ها از آن روزی دهید» (نساء / ۸).

- طاهری: «به هنگام تقسیم [میراث]، اگر خویشاوندان [کم بضاعت] و یتیمان، و بینوایان حضور داشتند، آن‌ها را هم بهره‌مندشان کنید» (نساء / ۸). در این مورد، هر چند تصریحی بر ترجمه «من» وجود ندارد؛ اما عبارت مترجم مشعر به دادن بخشی از مال است.

در مقابل، سه تن از مترجمان، به یکسان‌سازی بی‌مورد در ترجمه این دو حرف جر دست زده‌اند که صحیح نمی‌نماید:

- حداد: «اما خوراک و پوشاک آن‌ها را از آن اموال بپردازید» (نساء / ۵)؛ «از آن، بدانها نیز بهره‌ای رسانید» (نساء / ۸).

- مکارم: «و از آن، به آن‌ها روزی دهید» (نساء / ۵)، « چیزی از آن اموال را به آن‌ها بدهید» (نساء / ۸). درست است که وی در ترجمه آیه دوم به بعضیة بودن من تصریح داشته اما در ترجمه آیه اول برگردان صحیحی از «فی» نداشته‌است.

- کاویانپور: «و از آن مال برای آن‌ها خوراک و پوشاک تهیه کنید» (نساء / ۵)؛ «چیزی از آن مال به آنان بدهید» (نساء / ۸).

در ادامه جدول عملکرد مترجمان را در ترجمه این دسته از آیات مشاهده می‌کنیم:

جدول (۳): عملکرد مترجمان در ترجمه آیات مشابه با تفاوت در استفاده از حروف جر				
نام مترجم	تعداد کل مثال‌ها	تعداد صحیح	تعداد غلط	درصد صحت

حداد عادل	۳	۱	۲	٪۳۳,۳۳
رضایی	۳	۱	۲	٪۳۳,۳۳
طاهری	۳	۱	۲	٪۳۳,۳۳
فولادوند	۳	۱	۲	٪۳۳,۳۳
کاویانپور	۳	۰	۳	٪۰
گرمارودی	۳	۳	۰	٪۱۰۰
مکارم	۳	۰	۳	٪۰

۵-۴- تفاوت در زیادت و نقصان کلمه

از جمله تفاوت‌های موجود در میان آیات مشابه لفظی، تفاوت در زیادت و نقصان یک یا چند کلمه است. در ادامه به ذکر دو مثال بسنده می‌کنیم.

۵-۴-۱- مثال اول

آیات شریفه زیر دارای تفاوت هستند:

﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِهْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ﴾ (أنعام / ۱۵۱)

﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ حَسْبِيَ إِهْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ﴾ (إسراء / ۳۱)

سرّ این تفاوت، آن است که آیه نخست خطاب به فقرا می‌گردد؛ فرزندان را به خاطر فقری که اکنون به آن مبتلا هستید نکشید؛ از این رو در ادامه گفت ما اول به شما روزی داده تا فقرتان برطرف شود و سپس به آن فرزندان نیز روزی می‌دهیم ﴿نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ﴾؛ اما آیه دوم خطاب به افراد دارا و غیر مستمند که می‌ترسیدند در آینده به جهت فرزند دار شدن فقیر شوند می‌گردد؛ فرزندان خود را از ترس آن‌که در آینده موجب فقر شما بشوند نکشید. به همین دلیل در ادامه آیه ابتدا روزی دادن به فرزندان و سپس به خودشان را یاد کرد ﴿نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ﴾ (سیوطی، الاتقان، ۱۳۹۴، ج ۳، ۳۹۵؛ ابن

جماعه، ۱۱۱: ۱۶۹). همچنین در تفاوت نحوی، این دو آیه باید به شرایط منصوب شدن مفعول له توجه داشت؛ توضیح اینکه نحویان، سه شرط را برای اینکه کلمه‌ای بتواند به عنوان مفعول له منصوب شود، ذکر کرده‌اند.

این شروط عبارتند از:

۱. مفعول له باید مصدر باشد

۲. مفعول له باید به بیان علت حکم ما قبل خود پردازد

۳. مفعول له باید از لحاظ زمان و فاعل با عامل خود، اتحاد داشته باشد (ابن عقیل، ج ۱:

۵۷۴؛ جامی، بی تا، ج ۱: ۳۲۸).

شرط دیگری که مربوط به دو آیه فوق الذکر می‌شود و مورد بحث ما است، این است که مفعول له برای منصوب شدن، باید از افعال قلوب^۳ (باطنی) باشد. همانطور که مشاهده می‌شود، کلمه «خشیه» همه شروط فوق الذکر را داراست؛ لذا منصوب شدن آن بلا مانع بوده و برای رساندن معنای تعلیل نیازمند حرف جر نیست. اما کلمه «املاق» با اینکه سه شرط اول، یعنی مصدر بودن، مفهوم علت بودن و اتحاد با عامل خود در زمان و فاعل را دارد، اما به خاطر اینکه از افعال قلوب (باطنی) نیست، لذا آمدن، حرف جر تعلیلی، بر سر آن وجوبی است (صبان، بی تا، ج ۲: ۱۹۱).

مترجمانی که به تفاوت موجود در آیات توجه نداشته و آن‌ها را به اشتباه، یکسان

ترجمه کرده‌اند، عبارتند از:

- فولادوند:

«و از بیم تنگدستی فرزندان خود را مکشید» (اسراء / ۳۱)؛

«و فرزندان خود را از بیم تنگدستی مکشید» (انعام / ۱۵۱): همانطور که مشاهده می‌شود،

او توجهی به حذف کلمه «خشیه» در آیه ۱۵۱ انعام نکرده است.

- مکارم:

وی نیز هر دو آیه را یکسان ترجمه کرده است:

بررسی عملکرد مترجمان قرآن کریم در برگردان تفاوت‌های موجود در آیات مشابه لفظی ... _____ محمدرضا شاهرودی و همکاران

«و فرزندان را از ترس فقر، نکشید!» (اسراء / ۳۱)؛ (انعام / ۱۵۱).

البته این نکته قابل ذکر است که مکارم در ترجمه آیه ۳۱ سوره اسراء، واژه «ترس» را در پراکنش آورده است.

- حداد عادل:

«فرزندان خود را از ترس تنگدستی مکشید.» (اسراء / ۳۱)؛ (انعام / ۱۵۱) عملکرد او مشابه مکارم است.

در مقابل، مترجمانی که به تفاوت موجود در دو آیه توجه داشته و آیات را به درستی و بدون یکسان‌سازی ترجمه کرده اند، گرمارودی، رضایی، کاویانپور و طاهری هستند:

- گرمارودی:

«و فرزندان را از ترس ناداری مکشید» (اسراء / ۳۱)؛ او در آیه ۱۵۱ انعام را با توجه به حذف کلمه خشية به صورت زیر ترجمه کرده است: «و فرزندان را از ناداری نکشید».

- رضایی:

«و فرزندان را از ترس فقر، مکشید» (اسراء / ۳۱)؛ «و فرزندان را از فقر نکشید» (انعام / ۱۵۱).

- کاویانپور:

«فرزندان خود را هرگز از ترس فقر و گرسنگی نکشید» (اسراء / ۳۱)؛ «فرزندان را از فقر و تنگدستی نکشید» (انعام / ۱۵۱).

- طاهری:

«فرزندان خود را از ترس تنگدستی مکشید» (اسراء / ۳۱)؛ «و فرزندان خود را از تنگدستی مکشید» (انعام / ۱۵۱).

۵-۴-۲- مثال دوم

آیات شریفه زیر دارای تفاوت در مبحث زیادت و نقصان هستند:

﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَ يَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ﴾ (بقره/ ۱۹۳)

﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَ يَكُونَ الدِّينُ كُلَّهُ لِلَّهِ﴾ (انفال/ ۳۹)

سرّ این تفاوت، در این است که قتال در آیه اول فقط با کفار مکه است که ایشان را از آنجا طرد کردند، آنجا که میفرماید: ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَمَاتِلُونَكُمْ﴾ (بقره/ ۱۵۱) و مخصوصاً اینکه آن را با ﴿وَلَا تَعْتَدُوا﴾ قید میزند اما در آیه دوم با توجه به آیات قبل، از جمله: ﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ﴾ منظور از آن قتال با تمامی کفار است (کرمانی، ۱۴۱۱: ۱۳۷؛ ابن الزبیر، ۱۹۷۱، ج ۱: ۶۴؛ ن.ک: انصاری، ۱۴۰۳: ۵۵؛ خطیب اسکافی، ۱۴۲۲: ۱: ۳۳۱).

ابن جماعه نیز می‌گوید آیه سوره بقره در سال اول هجرت نازل شد در حالی که آیه سوره انفال بعد از جنگ بدر نازل گردید و در آن زمان مسلمانان ایمان قویتر و قدرت بیشتری داشتند. لذا خداوند تأکید کرد که همه دین باید برای او باشد و غیر او پرستش نشود (ابن جماعه، ۱۱۱۱: ۱۱۴).

در میان مترجمان، حداد عادل، طاهری و کاویانپور عملکرد صحیحی نداشته‌اند:

- حداد عادل: «... و دین، همه، دین خدا شود» (بقره/ ۱۹۳)؛ «... و دین، همه، از آن خدا

شود» (انعام/ ۳۹). او در هر دو آیه قید «همه» را آورده‌است که صحیح نیست.

- طاهری: «... و دین، خاص [پرستش] خدا شود» (بقره/ ۱۹۳)؛ «و دین [و پرستش]

خاص خدا باشد» (انعام/ ۳۹). وی آیه اخیر را بدون توجه به واژه «کُلَّهُ» ترجمه کرده است.

- کاویانپور: «... دین و حاکمیت خاص خدا گردد» (بقره/ ۱۹۳)؛ «... دین و حاکمیت

مخصوص خدا گردد» (انعام، ۳۹). عملکرد وی نیز همانند طاهری است.

عملکرد مترجمان در بخش تفاوت در زیادت و نقصان کلمه به شرح زیر است:

جدول (۴): عملکرد مترجمان در ترجمه آیات مشابه با تفاوت در زیادت و نقصان کلمه

نام مترجم	تعداد کل مثال‌ها	تعداد صحیح	تعداد غلط	درصد صحت
-----------	------------------	------------	-----------	----------

بررسی عملکرد مترجمان قرآن کریم در برگردان تفاوت‌های موجود در آیات مشابه لفظی ... محمد رضا شاهرودی و همکاران

حداد عادل	۲	۰	۲	٪۰
رضایی	۰	۲	۲	٪۱۰۰
طاهری	۱	۱	۲	٪۵۰
فولادوند	۱	۱	۲	٪۵۰
کاویانپور	۱	۱	۲	٪۵۰
گرمارودی	۰	۲	۲	٪۱۰۰
مکارم	۱	۱	۲	٪۵۰

۵-۵- تفاوت در زمان فعل

از دیگر تفاوت‌های آیات مشابه لفظی، تفاوت در زمان فعل است. در ادامه به ذکر دو مثال خواهیم پرداخت.

۵-۵-۱- مثال اول

آیات شریفه زیر دارای تفاوت در زمان فعل هستند:

﴿كَذَلِكَ نَسْأَلُكَ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ﴾ (حجر/ ۱۲)

﴿كَذَلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ﴾ (شعراء/ ۲۰۰)

سرّ این تفاوت، در این است که آیه سوره حجر در رابطه با کفار قریش نازل شده و حال آن‌ها را در زمان نزول قرآن بیان می‌کند از این رو از فعل مضارع بهره برد. اما آیه سوره شعرا در مورد اقوام گذشته‌ای است که داستان آن‌ها در آیات قبل گذشت به همین جهت از فعل ماضی استفاده کرد (ابن الزبیر، ۱۹۷۱، ج ۲: ۲۹۰).

طبق آنچه گذشت، صحیح است که فعل در آیه اول، به صورت مضارع و در آیه دوم به صورت ماضی ترجمه شود. آنچنان که گرمارودی در ترجمه دو آیه فوق اینگونه عمل کرده است:

- ترجمه آیه ۱۲ سوره حجر: «بدین گونه برای آن در دل بزهکاران راه می‌گشاییم.»
- ترجمه آیه ۲۰۰ شعراء: «بدین گونه آن را در دل گناهکاران راه دادیم.»
- مترجمان دیگری که در ترجمه این دو آیه موفق بوده‌اند، عبارتند از:
- حداد عادل: «و قرآن را نیز بدین گونه در دل‌های خطاکاران راه می‌دهیم» (حجر/ ۱۲)؛
- «حدادعادل: و قرآن را، این چنین به دل‌های خطاکاران راه داده‌ایم» (شعراء/ ۲۰۰).
- طاهری: «همان گونه ... قرآن را بر دل‌های بزهکاران عرضه می‌کنیم...» (حجر/ ۱۲)؛
- اینگونه قرآن را بر دل‌های بزهکاران عرضه کردیم» (شعراء/ ۲۰۰).
- مترجمانی که تغییر زمان فعل در دو آیه را در نظر نگرفته و به یکسان‌سازی بی‌جا در ترجمه این دو فعل دست زده‌اند، عبارتند از:
- رضایی: او افعال را در هر دو آیه به صورت مضارع ترجمه کرده‌است که صحیح نیست: «اینگونه ... در دل‌های خلافکاران راه می‌دهیم»
- فولادوند: عملکرد او نیز همانند رضایی است:
- «بدین گونه آن [استهزا] را در دل بزهکاران راه می‌دهیم» (حجر/ ۱۲).
- «این گونه در دل‌های گناهکاران، [انکار را] راه می‌دهیم» (شعراء/ ۲۰۰).
- همچنین مکارم و کاویانپور، هرچند دو فعل را به صورت یکسان ترجمه نکرده‌اند، اما به اشتباه هر دو را به صورت مضارع در نظر گرفته‌اند:
- مکارم: «ما این چنین (و از هر طریق ممکن) قرآن را به درون دل‌های مجرمان راه می‌دهیم» (حجر/ ۱۲)؛ «(آری،) اینگونه (با بیانی رسا) قرآن را در دل‌های مجرمان وارد می‌کنیم» (شعراء/ ۲۰۰).
- کاویانپور: «بدین سان آن را در دل مجرمین و گناه کاران در می‌آوریم» (حجر/ ۱۲)؛ «: بدین سان ما، ناباوری را در قلب گنهکاران رسوخ می‌دهیم» (شعراء/ ۲۰۰).

۵-۲-۵- مثال دوم

آیات شریفه زیر دارای تفاوت در زمان فعل هستند:

بررسی عملکرد مترجمان قرآن کریم در برگردان تفاوت‌های موجود در آیات مشابه لفظی ... محمد رضا شاهرودی و همکاران

﴿ وَ لِلذَّارِ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾ (انعام / ۳۲)

﴿ وَلَذَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾ (یوسف / ۱۰۹)

با توجه به آیه سوره یوسف متوجه می‌شویم که مطلب در رابطه با کسانی است که در گذشته بر زمین زندگی کردند و الآن از این دنیا رفته‌اند؛ چه خوب بودند و یا بد، آنجا که میگوید: ﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾. از این رو از فعل ماضی بهره برد و گفت دار آخرت برای کسانی از میان آن‌ها که تقوا پیشه کردند بهتر است (ابن الزبیر، ۱۹۷۱: ۱۸۵).

در میان مترجمان، حداد عادل، طاهری و مکارم به تفاوت موجود در آیات توجه نداشته‌اند.

- حداد عادل: «و بی گمان سرای بازپسین برای آنان که تقوا پیشه می‌کنند بهتر است» (یوسف / ۱۰۹). وی فعل «اتقوا» را به شکل مضارع ترجمه کرده است.

- طاهری: «و سرای آخرت برای پرهیزکاران بهتر است» (انعام/۳۲؛ یوسف / ۱۰۹). وی به یکسان‌سازی بی جا در ترجمه دو آیه پرداخته است.

- مکارم: «و سرای آخرت برای پرهیزکاران بهتر است» (یوسف/۱۰۹). وی قیدی برای اشاره به ماضی بودن فعل «اتقوا» نیاورده و آن را به شکل اسم فاعل ترجمه کرده است.

عملکرد مترجمان در بخش تفاوت در زمان فعل به شرح زیر است:

جدول (۵): عملکرد مترجمان در ترجمه آیات مشابه با تفاوت در زمان فعل				
نام مترجم	تعداد کل مثال‌ها	تعداد صحیح	تعداد غلط	درصد صحت
حداد عادل	۲	۱	۱	۵۰٪
رضایی	۲	۱	۱	۵۰٪
طاهری	۲	۱	۱	۵۰٪

فولادوند	۲	۱	۱	٪۵۰
کاویانپور	۲	۱	۱	٪۵۰
گرمارودی	۲	۲	۰	٪۱۰۰
مکارم	۲	۰	۲	٪۰

در پایان جدول عملکرد کلی مترجمان در همه شاهد مثال‌های بررسی شده، آورده می‌شود:

جدول (۶): عملکرد مترجمان در همه شاهد مثال‌ها				
نام مترجم	تعداد کل مثال‌ها	تعداد صحیح	تعداد غلط	درصد صحت
حداد عادل	۱۴	۴	۱۰	٪۲۸/۵۶
رضایی	۱۴	۱۰	۴	٪۷۱/۴۲
طاهری	۱۴	۴	۱۰	٪۲۸/۵۶
فولادوند	۱۴	۷	۷	٪۵۰
کاویانپور	۱۴	۲	۱۲	٪۱۴/۲۸
گرمارودی	۱۴	۱۱	۳	٪۷۸/۵۶
مکارم	۱۴	۲	۱۲	٪۱۴/۲۸

۶- نتیجه‌گیری

۱- افراط در یکسان‌سازی در ترجمه و مصداق‌یابی اشتباه برای آن، سبب شده‌است که مترجمان در ترجمه آیاتی که دارای مشابهت لفظی هستند، دچار لغزش شده و نکته‌های بلاغی و تفسیری ناشی از تفاوت‌های موجود در این آیات را در ترجمه خود منتقل نکنند.

۲- بررسی عملکرد کلی مترجمان در ترجمه آیات مشابه لفظی، نشان می‌دهد که بهترین عملکرد مربوط به موسوی گرمارودی با ٪۷۸,۵۶ صحت است. پس از آن رضایی با

بررسی عملکرد مترجمان قرآن کریم در برگردان تفاوت‌های موجود در آیات مشابه لفظی ... محمد رضا شاهرودی و همکاران

۷۱,۴۲٪، فولادوند با ۵۰٪، حداد عادل و طاهری با ۲۸,۵۶٪، کاویانپور و مکارم شیرازی با ۱۴,۲۸٪ قرار می‌گیرند.

۳- بررسی عملکرد کلی مترجمان در ترجمه آیات مشابه لفظی با تفاوت در تأکید نشان می‌دهد که بهترین عملکرد مربوط به رضایی اصفهانی با ۱۰۰٪ صحت است. پس از آن حداد عادل، فولادوند و گرمارودی با ۵۰٪ صحت قرار می‌گیرند. در این بخش عملکرد صحیحی از طاهری، کاویانپور و مکارم مشاهده نشد.

۴- بررسی عملکرد کلی مترجمان در ترجمه آیات مشابه لفظی با تفاوت در تعریف و تنکیر نشان می‌دهد که بهترین عملکرد مربوط به رضایی، فولادوند و گرمارودی با ۶۶,۶۶٪ صحت است. طاهری و مکارم با ۳۳,۳۳٪ صحت در رتبه بعد قرار می‌گیرند. حداد عادل و کاویانپور در این بخش عملکرد صحیحی نداشته‌اند.

۵- بررسی عملکرد کلی مترجمان در ترجمه آیات مشابه لفظی با تفاوت در استفاده از حروف جر نشان می‌دهد که بهترین عملکرد مربوط به گرمارودی با ۱۰۰٪ صحت است. حداد عادل، رضایی، فولادوند و طاهری با ۳۳,۳۳٪ صحت در رتبه بعد قرار می‌گیرند. کاویانپور و مکارم در این بخش عملکرد صحیحی نداشته‌اند.

۶- بررسی عملکرد کلی مترجمان در ترجمه آیات مشابه لفظی با تفاوت در زیادت و نقصان کلمه نشان می‌دهد که رضایی و گرمارودی با ۱۰۰ درصد صحت بهترین عملکرد را داشته‌اند. پس از آن‌ها، طاهری، فولادوند، کاویانپور و مکارم با ۵۰٪ صحت قرار دارند. حداد عادل در این بخش عملکرد صحیحی نداشته‌است.

۷- بررسی عملکرد کلی مترجمان در ترجمه آیات مشابه لفظی با تفاوت در زمان فعل نشان می‌دهد که بهترین عملکرد مربوط به گرمارودی با ۱۰۰ درصد صحت است. پس از او حداد عادل، رضایی، طاهری، فولادوند و کاویانپور با ۵۰٪ قرار می‌گیرند. مکارم در این بخش عملکرد صحیحی نداشته‌است.

۷- پی نوشت

- ۱- به عنوان مثال عنوان کامل کتاب کرمانی به این صورت است:
«أسرار التكرار في القرآن المسمّى بالبرهان في توجيه متشابه القرآن لما فيه من الحجة و البيان» .
- ۲- در این مقاله ترجمه ممتزین به «جدل پیشه‌گان» مبتنی بر گفته راغب اصفهانی است: «و الإمتزاء و المُمازاة: المحاجة فيما فيه مزية. قال تعالى: قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ» (مریم / ۳۴) (راغب، ج ۱: ۷۶۶). گرچه قاطبه مترجمان قرآن کریم آن را به «شک کنندگان/ تردیدکنندگان» بازگردانده اند که قابل نقد است.
- ۳- منظور از افعال قلوب در اینجا، افعال قلوب اصطلاحی، یعنی افعالی که از نواسخ محسوب می‌شده، ۲ مفعولی بوده و دو مفعول آن‌ها در اصل مبتدا و خبر بوده‌اند (رضی استرآبادی، ۱۳۸۴، ج ۴: ۱۴۷)، نیست؛ بلکه منظور قلبی بودن فعل از لحاظ معنایی است. شرتونی در توضیح این افعال قلوب آورده است: «أى من افعال النفس الباطنة» (شرتونی، ۱۴۳۳، ج ۴ (قسم النحو): ۲۲۶).

۸- منابع

*قرآن کریم

- ۱- ابن الجوزي، ابوالفرج عبدالرحمن بن علي، فنون الألفان في عيون علوم القرآن، بيروت، دارالبشائر، (۱۴۰۸ق).
- ۲- ابن جماعة، بدر الدين، كشف المعاني في المتشابه من المثاني، تحقيق: عبدالجواد خلف، كراچی، دارالوفاء، (۱۱۱۱ق).
- ۳- ابن الزبير الثقفي الغرناطي، أبو جعفر أحمد بن إبراهيم، ملاك التأويل القاطع بذوي الإلحاد والتعطيل في توجيه المتشابه اللفظ من أي التنزيل، [تعلیق: عبد الغني محمد علي الفاسي]، بيروت، دار الكتب العلمية، (۱۹۷۱م).
- ۴- ابن سيدة، علی بن اسماعیل، المحکم و المحيط الأعظم، بيروت، دار الكتب العلمية، (۱۴۲۱ق).
- ۵- ابن عقيل، عبد الله بن عبد الرحمن، شرح ابن عقيل، بی نا، بی مک، بی تا.
- ۶- ابن فارس، ابوالحسين احمد، معجم مقاييس اللغة، [تحقيق: عبدالسلام محمد هارون]، بيروت، دارالفکر، (۱۳۹۹ق).
- ۷- ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بيروت دار صادر، (۱۴۱۴ق).

بررسی عملکرد مترجمان قرآن کریم در برگردان تفاوت‌های موجود در آیات مشابه لفظی ... _____ محمدرضا شاهرودی و همکاران

۸- أبوالبقاء الحنفي، أيوب بن موسى، *الكليات في المصطلحات و الفروق اللغوية*، [تحقيق: عدنان درويش - محمد المصري]، بيروت، موسسه الرسالة، (بی تا).

۹- انصاری، زکریا بن محمد، *فتح الرحمن بکشف ما یتبس في القرآن*، [تحقیق و تعلیق: محمد علی صابونی]، بیروت، دار القرآن الکریم، (۱۴۰۳ق).

۱۰- انصاریان، حسین، *ترجمه قرآن*، قم، انتشارات اسوه، (۱۳۸۳ش).

۱۱- ترجمه قرآن دهم هجری (تحقیق: دکتر علی رواقی) تهران، (۱۳۸۳ش).

۱۲- ثعالبی، عبد الرحمن بن محمد، *تفسیر الثعالبی المسمی بالجواهر الحسان فی تفسیر القرآن*، بیروت، دار احیاء التراث العربی، (۱۴۱۸ق).

۱۳- جامی، عبد الرحمن بن احمد، *شرح ملا جامی علی متن الکافیة فی النحو*، بیروت، دار احیاء التراث العربی، (بی تا).

۱۴- جواهری، سید محمد حسین، *روش شناسی ترجمه قرآن کریم*، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، (۱۳۹۱ش).

۱۵- حداد عادل، غلامعلی، *ترجمه قرآن*، مشهد، آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، (۱۳۹۰ش).

۱۶- خطیب اسکافی، أبو عبد الله محمد بن عبد الله، *درة التنزیل وغرة التأویل*، [تحقیق: محمد مصطفی آیدین]، مکه المکرمه، جامعه أم القرى، وزارة التعليم العالی سلسلة الرسائل العلمية الموصی بها معهد البحوث العلمية مکه المکرمه، (۱۴۲۲ق).

۱۷- دهخدا، علی اکبر، *لغت نامه دهخدا*، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، (۱۳۷۳ش).

۱۸- رضایی، محمد علی، *ترجمه قرآن*، قم، موسسه تحقیقاتی فرهنگی دارالذکر، (۱۳۸۳ش).

۱۹- رضی استر آبادی، محمد بن الحسن، *شرح الرضی علی الکافیة*، تهران، مؤسسه الصادق للطباعة و النشر، (۱۳۸۴ش).

۲۰- زرکشی، بدر الدین، *البرهان فی علوم القرآن*، [تحقیق: محمد ابوالفضل ابراهیم]، بیروت، دار احیاء التراث العربی، (۱۳۷۶ق).

دوفصلنامه مطالعات ترجمه قرآن و حدیث _____ دوره ۸، شماره ۱۶، پاییز و زمستان ۱۴۰۰

۲۱- زین الدین رازی، محمد بن ابی بکر، أسئلة القرآن المجید و أجوبتها من غرائب آی التنزیل، بیروت، المكتبة العصرية (۱۴۲۳ق).

۲۲- سیوطی، عبد الرحمن بن ابی بکر، الإیتقان فی علوم القرآن، [تحقیق: محمد أبو الفضل إبراهیم]، قاهره، الهيئة المصرية العامة للكتاب، (۱۳۹۴ق).

۲۳- _____، معترك الأقران فی إعجاز القرآن، بیروت، دار الکتب العلمیة، (۱۴۰۸ق).

۲۴- شرتونی، رشید، مبادئ العربية فی الصرف و النحو، قم، مؤسسه انتشارات دار العلم، (۱۴۳۳ق).

۲۵- صبان، محمد بن علی، حاشیة الصبان علی شرح الأشمونی علی ألفیة ابن مالک و معه شرح الشواهد للعینی، بیروت، المكتبة العصرية، (بی تا).

۲۶- طاهری قزوینی، علی اکبر، ترجمه قرآن، تهران، انتشارات قلم، چاپ اول، (۱۳۸۰ش).

۲۷- طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، قم، جماعة المدرسین فی حوزة العلمیة، (بی تا).

۲۸- طبرسی، الفضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران، انتشارات ناصر خسرو، (۱۳۷۲ش).

۲۹- عباس حسن، النحو الوافی. چاپ اول، بیروت، مكتبة المحمدي، (۱۴۲۸ق).

۳۰- فولادوند، محمد مهدی، ترجمه قرآن، تهران، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، چاپ اول، (۱۴۱۵ق).

۳۱- فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحیط، [تحقیق: مكتب تحقیق التراث فی مؤسسة الرسالة]، بیروت، مؤسسه الرسالة للطباعة و النشر و التوزیع، (۱۴۲۶ق).

۳۲- فیض الاسلام، سیدعلی نقی، ترجمه و تفسیر قرآن عظیم، تهران، انتشارات فقیه، (۱۳۷۸ش).

۳۳- کاویانپور، احمد، ترجمه قرآن، تهران، سازمان چاپ و انتشارات اقبال، (۱۳۷۸ش).

۳۴- کرمانی، محمود بن حمزة، البرهان فی متشابه القرآن، [تحقیق: أحمد عزالدین عبدالله خلف الله]، بیروت، دار صادر، (۱۴۱۱ق).

۳۵- مجتوی، سید جلال الدین، ترجمه قرآن، تهران، انتشارات حکمت، (۱۳۷۱ش).

۳۶- مکارم شیرازی، ناصر، ترجمه قرآن، قم، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، (۱۳۷۳ش).

بررسی عملکرد مترجمان قرآن کریم در برگردان تفاوت‌های موجود در آیات مشابه لفظی ... _____ محمدرضا شاهرودی و همکاران

۳۷- گرمارودی، سیدعلی، ترجمه قرآن، تهران، انتشارات قدیانی، (۱۳۸۴ش).

۳۸- نقراط، عبدالله محمد، بلاغة تصريف القول في القرآن الكريم، دمشق، دارالقتيبة، (۲۰۰۲م).